

Humanisten als Filosofen: De Plaats van het Renaissance Humanisme in de Geschiedenis van het Denken

Prof. dr Lodi Nauta (Rijksuniversiteit Groningen)

Nederlandse samenvatting van het Vici-voorstel, sept. 2008

Eén van de belangrijkste bewegingen die aan de wieg hebben gestaan van het moderne Europa is het humanisme van de Renaissance. Ontstaan aan het einde van de middeleeuwen in Italië, verspreidde het humanisme zich vanaf de tweede helft van de 15e eeuw over geheel Europa. Humanisten herontdekten de Oudheid in al haar facetten. Zij maakten studie van de talen en de literatuur van de klassieke Oudheid en bepleitten een terugkeer naar het klassiek Latijn als taal voor geleterdheid en communicatie. Het onderwijs werd hervormd en geënt op studie van dit klassieke erfgoed. Daarmee lijkt het humanisme vooral een literair-culturele beweging te zijn geweest. De humanisten zelf lijken dat te bevestigen: van de filosofie en de wetenschap zoals bedreven door de scholastici aan de Middeleeuwse universiteiten moesten ze niets hebben, en nog minder van het ‘potjeslatijn’ dat die scholastici bezigden. Moderne historici van het humanisme hebben dit beeld overgenomen. Ook zij benadrukken, in de voetsporen van de grote Renaissance-deskundige P.O. Kristeller (1905-1999), dat humanisten geen filosofen waren maar letterkundigen, filologen en retorici. Geen wonder dat historici van de *filosofie* het humanisme hebben genegeerd. Sommigen staan er zelfs vijandig tegenover en zien de kritiek van de humanisten op de scholastiek als een kritiek op de filosofie zelf en haar methoden. Voor het humanisme is dan ook geen plaats in de canon van de filosofie.

Dit onderzoeksprogramma ontwikkelt een geheel ander perspectief op het humanisme. Humanisten waren inderdaad geen filosofen in de technische zin van het woord, maar hun studie van teksten uit andere tijden en culturen lijkt zeker gebaseerd te zijn op aannamen en overtuigingen van fundamenteel filosofische aard. Vaak impliciet, soms expliciet stelden zij kwesties aan de orde zoals de relatie tussen taal en werkelijkheid en tussen taal en denken. Hoe beïnvloedt taal ons denken over en perceptie van de werkelijkheid? Hoe moeten we de betekenis van een woord definiëren? Kunnen we alles probleemloos van de ene taal in de andere omzetten? Zo nee, wat wil dat zeggen? Mag de filosofie of wetenschap een technisch vocabulaire hanteren of moet alles in het klassiek Latijn (bij voorkeur dat van Cicero) worden uitgedrukt? Dergelijke vragen en hun antwoorden bevatten interessante filosofische ideeën. Om deze boven water te halen, te analyseren en filosofisch te evalueren is het doel van dit onderzoeksprogramma. Om de historische plaatsbepaling van het humanisme in de filosofie-geschiedenis te onderzoeken bestuderen drie deelprojecten de transformatie van het middeleeuwse scholastieke gedachtegoed door de humanisten. Drie andere projecten concentreren zich op het blootleggen en analyseren van de filosofische aannames en ideeën die ten grondslag liggen aan het werk van de humanisten. Ook wordt de invloed van de nieuwe hermeneutiek van de humanisten – hun visie op taal en betekenis, op lezen en schrijven – op het ontstaan van de moderne filosofie in de 17^e eeuw onderzocht. Het onderzoeksprogramma wil aldus een geheel nieuw licht werpen op de filosofische importantie en relevantie van het Renaissance humanisme voor de canon van de filosofie.